

MATEJA RATEJ¹

Trk svetov v družini Ganusov – umor Julije Ganusove in njenega sina Rostislava v Ljutomeru poleti 1923

Izvleček: Avtorica v razpravi sledi sodnemu procesu proti ruskemu beguncu Vasiliju Černjenku, ki je bil septembra 1923 na Okrožnem sodišču v Mariboru obsojen na dosmrtno ječo, potem ko je bil kot hišni sluga spoznan za krivega posebno okrutnega umora svoje delodajalke, 26-letne Julije Ganusove, in njenega 3-letnega sina Rostislava julija 1923 v Ljutomeru. Obsežen kazenski spis, ki ga je avtorica odkrila v Pokrajinskem arhivu Maribor, odkriva osupljivo mrežo odnosov znotraj ruske družine in njenih vezi z drugimi ruskimi begunci ter z domačini v Ljutomeru, kjer so v letih po prvi svetovni vojni številni Rusi, podobno kot Julijin soprog, strojni inženir Aleksander Ganusov, sodelovali pri gradnji železniške proge Ormož-Ljutomer-Murska Sobota. Avtorica skuša slediti zgodbi v duhu Freudove misli, ki jo je utemeljeval v tistem času, da patologija nikoli ni le preprosta individualna deviacija, ampak strukturna družbena patologija.

Ključne besede: ruski begunci, Kraljevina SHS, Černjenko, Vasilij; Ganusova, Julija; Ganusov, Aleksander

UDK: 930.1(47)''1923''

¹ Dr. Mateja Ratej je znanstvena sodelavka na Inštitutu za kulturno zgodovino ZRC SAZU in raziskovalka na Inštitutu za civilizacijo in kulturo. E-naslov: mratej@zrc-sazu.si.

The Clash of Worlds in the Ganusov Family: The Murder of Julia Ganusova and Her Son Rostislav in Ljutomer in the Summer of 1923

Abstract: The study follows the trial of a Russian refugee, Vasily Chernyenko, who was sentenced to life imprisonment in September 1923 by the District Court in Maribor. As a house servant, he had been found guilty of the brutal murder of his employer, 26-year-old Julia Ganusova, and her 3-year-old son Rostislav in July 1923 in Ljutomer. A comprehensive criminal file, discovered by the author in the Regional Archives Maribor, reveals a stunning network of relationships within the Russian Ganusov family, as well as its ties with other Russian refugees and the Ljutomer locals. In the aftermath of World War I there were many Russians, including Julia's husband, mechanical engineer Alexander Ganusov, who participated in the construction of the railway line Ormož – Ljutomer – Murska Sobota. The author views the story in the light of Freud's suggestion that pathology is a structural, social deviation rather than an individual one.

Key words: Russian refugees; the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians; Chernyenko, Vasily; Ganusova, Julia; Ganusov, Alexander

Razcefrano poletno mrtvilo²

Sredi julija 1923 je poletni dolgčas časopisne realnosti ostro prekinila novica o grozovitem dvojnem umoru v Ljutomeru, ko je hišni sluga Vasilij Černjenko v noči s 6. na 7. julij 1923 domnevno v želji nasilne spolne združitve zadavil svojo 26-letno delodajalko Julijo Ganusovo, nato pa še njenega 3-letnega sina Rostislava. Soprog in oče Aleksander Ganusov, strojni inženir, zaposlen pri gradnji želez-

² Razprava je del obširnejšega besedila, ki bo izšlo 2014 pri založbi Modrijan z naslovom *Ruski diptih; iz življenja ruske emigracije v Kraljevini SHS*.

niške proge Ormož–Ljutomer–Murska Sobota, je bil v tistem času službeno odsoten v srbskem Požarevcu. Kot prvi možni osumljenec poleg sluge Černjenka se je pojavil domnevni Julijin ljubimec, ruski kapetan Ivan Ovčarov, sicer podrejeni Aleksandra Ganusova.³ Težko si je predstavljati, kakšne občutke je julija 1923 puščal svojim bralcem stavek v časopisnem poročilu, da je “sodnijska komisija našla v stanovanju Ganusovo ženo nago zadavljeno z lastno srajco in njenega sina zadavljenega z raztrgano brisačo”.⁴

Kot kaže, je z novico o umoru najprej razpolagal mariborski *Tabor* in jo objavil 10. julija 1923, po njem pa so povzemali tudi drugi mariborski in ljubljanski časniki.⁵ Hkrati je *Tabor* ob koncu meseca objavil izsledke o napredovanju preiskave umora in nekatere dragocene, a nepreverjene podrobnosti o življenju mladih zakoncih Ganusov pred prihodom v novo domovino. Premožna Julija je bila tako stara komaj 16 let, ko je leta 1913 v Varšavi spoznala Aleksandra. V času oktobrske revolucije sta se zatekla v Batum (danes Batumi), nato pa preko Odese zbežala v Srbijo, kjer sta se poročila; leta 1920 se jima je rodil sin Rostislav, ki sta ga starša klicala Rostko. Že v Odesi se je mladima pridružil Vasilij Černjenko, sicer poročen oče petih otrok in lastnik 40 hektarov velikega posestva, ki so ga boljševiki preganjali zaradi sodelovanja z generalom Petrom Nikolajevičem Vranglom (tudi Wrangel), vodjo braniteljev starega reda v Rusiji. Jeseni 1922 sta prišla zakonca Ganusov skupaj s Černjenkom v skupini Rusov, nekdanjih Vranglovih vojakov, iz Požarevca v Ljutomer zaradi sodelovanja pri gradnji železniške proge.⁶

³ *T*, 10. 7. 1923, 2.

⁴ Prav tam.

⁵ *J*, 10. 7. 1923, 2; *S*, 11. 7. 1923, 5; *SG*, 12. 7. 1923, 4; *MS*, 12. 7. 1923, 2.

⁶ Pokrajinski arhiv Maribor (dalje PAM), fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Pričanje Aleksandra Ganusova, 19. 9. 1923; *T*, 29. 7. 1923, 6.

Osumljeni kapetan Ivan Ovčarov je bil že pred koncem julija 1923 izpuščen iz pripora, saj je s pričami dokazal, da je bil v času umora Julije in Rostislava drugje. Prav tako ni imel na sebi nikakršnih sledi boja z umorjenko, kar za 46-letnega⁷ Vasilija Černjenka ni držalo; imel je razpraskan obraz in prsi, med robovi njegovih hlač pa so bili najdeni ženski lasje. Državno tožilstvo ga je obtožilo dvojnega umora in 21. julija 1923 ga je Okrajno sodišče v Ljutomeru izročilo mariborskemu okrožnemu sodišču.⁸ Na tem mestu se celo za tisti grobosti polni povojni čas nenavadno okrutna zgodba konča. Pri časopisni novici bi tudi ostalo, če se ne bi v Pokrajinskem arhivu Maribor ohranil Černjenkov kazenski spis, ki se je zaradi teže zločina izmaknil uničenju.⁹

Po več kot 90 letih se tako pred nami razpre osupljivo natančna mreža odnosov družine Ganusov in ljutomerskega vsakdanjika v zgodnjih 20. letih 20. stoletja. Prva poglobitev, ki smo ji priča, govori o tem, da zakon med Julijo in 36-letnim Aleksandrom nikakor ni bil zgleden, kakor je poročal *Tabor*, temveč poln nesoglasij, ki so pogosto kulminirala v Julijinih histeričnih izbruhih, potrebnih zdravniške obravnave, v katerih je grozila z odhodom, pa tudi s samomorom. Prepirom je bil priča tudi sluga Vasilij, ki je zatrjeval, da sta se z Ganusovom spoznala že v času vojne, ko naj bi bil Ganusov njegov komandant, medtem ko je Aleksander povedal, da je Černjenka spoznal v Požarevcu, ko ga je zaposlil kot slugo.¹⁰ Ganusov o svoji vojaški karieri pred sodiščem ni govoril.

⁷ Na nekaterih mestih kazenskega spisa je navedena letnica Černjenkovega rojstva 1877, drugod 1878.

⁸ *T*, 29. 7. 1923, 6.

⁹ Zahvaljujem se arhivskemu svetovalcu in višjemu bibliotekarju Leopoldu Mikecu Avberšku, ki mi je med kilometri arhivskega gradiva pokazal pot do Černjenkovega kazenskega spisa.

¹⁰ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Pričanje Aleksandra Ganusova, 19. 9. 1923; Pričanje Vasilija Černjenka, 19. 9. 1923.

Ko je v ukrajinskem Harkivu (rusko Harkov) rojeni Ganusov 2. julija 1926 odhajal v Požarevac, da bi tam prevzel železne konstrukcije za gradnjo železniške proge,¹¹ si najbrž ni mogel predstavljati, kako veliki nevarnosti je izpostavil svojo družino. Ali pač? Še ko je družina bivala v Požarevcu, je namreč Vasilij skušal nasilno poljubiti Julijo, nato pa se je pri Aleksandru izgovoril z utemeljitvijo, da je šlo zgolj za izkazovanje spoštovanja, kakršno je med Rusi običajno. Ko je Aleksander izvedel, kaj se je zgodilo z ženo in sinom v času njegove odsotnosti, se je psihično zlomil in je do konca avgusta 1923 ostal na zdravljenju v ormoški psihiatrični bolnišnici, od koder je zdravnik poročal sodišču, da Ganusov ni sposoben pričanja, ker se zaradi živčnega zloma nepretrgoma trese po vsem telesu. Nekaj časa je bil nato Ganusov prijavljen v tamkajšnjem hotelu, od koder se je vrnil v Ljutomer, ob koncu istega leta pa se je zaposlil pri gradnji železniške proge Užice–Vardište.¹²

Trk svetov in destruktivni nagon Sigmunda Freuda

Dunajski psihoanalitik Sigmund Freud se je v letih, ko se je zgodil ljutomerski umor, najbrž ne mimo vtisov prve svetovne vojne intenzivno ukvarjal z agresivnim oz. destruktivnim nagonom. Leta 1921 je napisal spis *Množična psihologija in analiza jaza*, v katerem je med drugim zapisal, da je nasprotje med individualno in socialno (oz. množično) psihologijo na prvi pogled sicer ostro, pri natančnem raziskovanju pa to nasprotje zbledi: *“Individualna psihologija je sicer naravnana na posameznika in preiskuje poti, po katerih skuša posameznik doseči zadovoljitev svojih gonskih vzgibov, vendar more pri tem le redkokdaj /.../ zanemariti odnose tega posameznika*

¹¹ MS, 12. 7. 1923, 2.

¹² PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Dopsis okrožnega sodišča Maribor orožniški stanici Požarevac, 8. 1. 1926.

z drugimi individui. /.../ Individualna psihologija je zato že skraja hkrati tudi socialna psihologija v tem širšem, pa povsem upravičenem smislu.” Povedano drugače: patologija ni nikoli le preprosta individualna deviacija, ampak strukturna družbena patologija.¹³

Izhajamo torej iz trditve, da so bili osebni odkloni vpletenih v na moč kompleksni zgodbi družine Ganusov v bistvu posledica silovitih antagonizmov v medčloveških odnosih, ki so se v letih po prvi svetovni vojni sestavljali na novo. Družina Ganusov je bila priorišče trkov številnih svetov. Najprej so se morali njeni člani kot zaznamovana skupina beguncev privaditi okolju slovenskega polpodeželja. Obenem so se bili prisiljeni vživljati v nove socialne vloge. Nekdanji posestnik in vojak Vasilij Černjenko je postal sluga, pri čemer ni vedel, kaj se dogaja s številno družino, ki je ostala v Rusiji, Aleksander je vojaško kariero nadomestil z vsakodnevnim delom na železniški progi, medtem ko je Julija bržkone svet visoke družbe zamenjala za enoličen vsakdanjik v Ljutomeru, ki se ga je tisti čas držalo ime Blatograd.¹⁴ Sprehajanje kot način preživljanja prostega časa, ki so ga Rusi ohranjali tudi v Ljutomeru, je bilo maldane edini ostanek sveta, ki se jim je zrušil pred očmi.

Ruski begunci – groteskne prikazni iz oddaljenega, minevajočega sveta

Ko je jugoslovanska država po koncu ruske državljanske vojne zaradi tradicionalnih navezav med rusko in srbsko (oz. jugoslovansko) kraljevo družino ter strahu pred širjenjem boljševizma sprejela ruske begunce in v tem okviru zlasti armado generala Petra Nikolajeviča Vrangla, je bilo jasno, da bo morala izdatno podpreti postopke za integracijo beguncev v jugoslovansko

¹³ Freud, 2001, 5, 7-9 in 97 – iz spremne študije Mladena Dolarja.

¹⁴ *SN*, 23. 11. 1924, 2; *MS*, 28. 11. 1924, 3.

družbo. Eden od državnih mehanizmov je bilo zaposlovanje ruskih vojakov v orožniških in vojaških vrstah, kot kaže ta primer, pa so bili množično vpeti tudi v gradnjo jugoslovanskega železniškega omrežja. V zgodnjih 20. letih so bili *vranglovci* pogosto predmet parlamentarnih razprav, ki so jih spodbujale v javnosti krožeče fame o urjenju Vranglovih sil na jugoslovanskem ozemlju z namenom zrušenja komunističnega režima v Zvezi sovjetskih socialističnih republik.¹⁵

Dejstvo, da se je brutalni umor zgodil ravno v inkriminirani skupini ruskih beguncev, je bilo v tistem času izrazito politično zaznamovano, saj je utrjevalo javno mnenje o moralni izprijenosti razseljenih Rusov po prihodu v Kraljevino SHS.¹⁶ Mnogi med ruskimi prišleki so bolešno negovali nostalgijo za nekdanjo domovino in niso zmogli preboleti izgube ter zaživeti polnega življenja v novem (lokalnem) okolju. Ko so v nadvse siromašnih okoliščinah sicer mestnega okolja ohranjali gosposko vedenje, geste, oblačilno kulturo in komunikacijo, ki je strogo sledila minulim hierarhičnim položajem govorcev, so se slovenskim sodobnikom slikali kot prikazni, ki so bile groteskno zaprte v neprebojni mehurček nekdanje ruske preteklosti.¹⁷ Je bilo podobno tudi v Ljutomeru? Morda so bila težaška dela pri gradnji železniške proge Ormož-Ljutomer-Murska Sobota za ruske delavce nekakšna delovna terapija, ki jim je pomagala ohranjati stik z realnostjo, kajti ljutomerske noči so s prihodom Rusov postale dolge. *Ruske melodije*, ki so odmevale iz tamkajšnjih krčem skupaj z glasnim veseljačenjem, so vzbujale moralne očitke, a hkrati pričale, da so ruski prišleki bržkone našli stik z domačini.¹⁸

¹⁵ Mikuž, 1965, 222, 234.

¹⁶ *T*, 25. 3. 1922, 3.

¹⁷ Dolar, 1995, 89.

¹⁸ *MS*, 21. 9. 1923, 3.

Kot lahko sklepamo iz kazenskega procesa proti Vasiliju Čerjenku, je bil odnos lokalnega prebivalstva do 250 Rusov, ki so opravljali zemeljska dela na železniški progi, poln nezaupanja in prikritega odpora. Med 1200 zaposlenimi delavci na 38 kilometrov dolgi trasi železniške proge je nekaj časa delalo tudi 100 Bolgarov, 50 delavcev iz Bosne, preostali pa so bili domačini in delavci iz sosednjega Medmurja (Međimurje). Enaindvajset mesecev trajajoča dela na progi so se začela s pripravami septembra 1922.¹⁹ V tistem času se je v Ljutomer priselila tudi družina Ganusov. Da prihajajo *vranglovci*, v domačinih bržkone ni vzbujalo simpatij, saj je lokalno časopisje že prej poskrbelo za umestitev zloveščega imena v javni prostor.²⁰

Obdukcijsko poročilo dr. Herica in dr. Haringa

Sto centimetrov visoki Rostislav Ganusov je bil nadarjen in živahen otrok, ki so ga prebivalci trga dobro poznali,²¹ četudi je v Ljutomeru prebival manj kot leto dni. Kot sta ob ogledu umorjenih v zgodnjih jutranjih urah 7. julija 1923 v stanovanju Ganusovih ugotovila zdravnika dr. Ludvik Haring in dr. Anton Heric, je bil Rostko za svojo starost nadpovprečno dobro razvit in prehranjen deček s trdnim mišičevjem in okostjem,²² kar v letih pomanjkanja po prvi svetovni vojni nikakor ni bilo samoumevno. Zdravnik Heric je po prihodu na prizorišče zločina truplo otroka snel z železne stranice postelje, kamor je bil obešen z brisačo, in ga skušal oživljati, vendar je lahko zgolj ugotovil, da je deček že nekaj ur mrtev. Rane na temenu dečkove glave so kazale, da ga je storilec

¹⁹ J, 22. 11. 1924, 3.

²⁰ MS, 24. 8. 1922, 3.

²¹ J, 10. 7. 1923, 2.

²² PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Okrajno sodišče Ljutomer, Ogled in zaslišanje izvedencev, 7. 7. 1923.

najprej dvakrat močno udaril, zaradi česar se je otrok onesvestil, nato pa ga je zadavil oz. obesil.²³

Rostko je imel rad sivolasega Vasilija rjavih oči in črnih obrvi, pravoslavca podolgovate brade, širokega nosu in slabih zob; med očetovimi službenimi odsotnostmi in materinimi družabnimi zadržanostmi je z njim prebil veliko časa.²⁴ Slugo je razumeval kot enakovrednega člana družine, na kar se je v svojem zagovoru pred sodiščem skliceval tudi Vasilij Černjenko. Okrajno sodišče v Ljutomeru je 9. julija 1923 po zdravniškem pregledu Černjenka, ki je bil do 21. julija 1923 v zaporih tamkajšnjega okrajnega sodišča, ugotovilo številne sveže in globoke opraskanine po obrazu in prsih, po oceni zdravnika povzročene z zelo tankimi in dolgimi nohti Julije Ganusove. Ker je napadalec ležal na njej, ga po drugih delih telesa ni mogla poškodovati. Pregled Černjenkovega spolovila ni kazal posebnosti, prav tako ni bilo znakov nasilja na spolovilu umorjenke. Natančnejša analiza tekočine s prizorišča umora je pokazala, da ni šlo za moško semensko tekočino.²⁵

Podobne poškodbe kot na osumljencu so preiskovalci našli tudi na umorjenki – krvave praske na vratu in obrazu si je deloma povzročila sama, ko je skušala z vratu sneti v debel zvitek stisnjeno svojo srajco, ki jo je davila. V jutru, ko so prag stanovanja prestopili preiskovalci, je Julija Ganusova ležala na tleh popolnoma naga z razprostrtimi rokami in stisnjenimi pesti. Njeni dolgi lasje so bili

²³ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Okrajno sodišče Ljutomer, Zapisnik preiskovalnega sodnika, 7. 7. 1923.

²⁴ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Prezemni zapisnik, 21. 7. 1923; Isto, Pričanje Aleksandra Ganusova, 19. 9. 1923.

²⁵ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Okrajno sodišče Ljutomer, Ogled in zaslišanje izvedencev, 7. 7. 1923 in 9. 7. 1923.

še zmeraj povezani z zaponkami. Njeni dolgi ostri nohti so bili krvavi in umazani od borbe, še zlasti prstanca na obeh rokah sta imela posebno ošiljena in dolga nohta, pravo žensko orožje. Rane v obliki polmeseca na vratu Vasilija Černjenka so kazale, da je skušala Julija nohta uporabiti kot bodalo. Njeno levo roko so krasili zlati prstani, poleg poročnega še dva z dragima kamnoma, ki ju je nosila na mezincu.²⁶

Preiskovalni sodnik Ivan Tratnik in zdravnika Heric in Haring so po ogledu prizorišča umora v zapisniku navedli mnenje, da je bila Julija Ganusova napadena v svoji postelji, od koder je zbežala, a jo je napadalec podrl na tla, pri čemer je dobila poškodbo glave. Čez glavo ji je potegnil njeno srajco in jo pričel daviti tako, da je oba konca srajce z vsilo tiščal k tlom, kar je bilo moč sklepati po velikih modricah na ramenih umorjenke.²⁷ V naslednjih dneh sta bila Julija in Rostko pokopana. Pogreb s pravoslavnim obredom je bil "zelo ganljiv".²⁸ Grozljiva podoba je morala dr. Hericu trdo odzvanjati v možganih, saj je ob koncu meseca v svoji priljubljeni gostilni v Ljutomeru jezno napadel razigrane in pevsko razpoložene izletnike. Vznemirjeno je kričal, naj utihnejo, ker ga motijo ob poslušanju ruske pesmi.²⁹

Stanovanje številka 61

Ganusovi so stanovali v stanovanju številka 61 v središču Ljutomera, v hiši, ki se je dotikala domovanja uglednega odvetnika in

²⁶ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Prevezemni zapisnik, 21. 7. 1923; Okrajno sodišče Ljutomer, Ogled in zaslišanje izvedencev, 7. 7. 1923 in 9. 7. 1923.

²⁷ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Okrajno sodišče Ljutomer, Ogled in zaslišanje izvedencev, 7. 7. 1923.

²⁸ MS, 12. 7. 1923, 2.

²⁹ Prav tam.

slovenskega filmskega pionirja Karola Grossmana. Na drugi strani ulice nasproti Ganusovih je bila gostilna Vaupotič, ob njej hiša lastnika Babnika, ob njej pa se je hotel Herudl nadaljeval v ljutomerski osrednji trg. Nedaleč stran od Ganusovega stanovanja je bila menza ruskih častnikov, kjer je usodno noč prebil drugi od osumljencev, Ivan Ovčarov. Sicer prostorno stanovanje zakoncev Ganusov je imelo le malo pohištva; iz predsobe, kjer je stala postelja sluge Černjenka, je bilo mogoče priti v kuhinjo in naprej v shrambo, druga vrata pa so iz predsobe vodila v večjo sobo, opremljeno le z mizo. Iz nje so vodila vrata v zadnji prostor stanovanja, spalnico zakoncev Ganusov, ki je bil hkrati prizorišče umora.³⁰ Tudi v spalnici ni bilo moč najti veliko, le večjo zakonsko posteljo in manjšo otroško, mizo ob oknu in ob njej svetilko, omaro, ob njej pa stol; na njem so bila tudi jutro po umoru skrbno zložena oblačila Julije Ganusove, ki jih je odložila, preden je zadnjič legla k nočnemu počitku. Ob postelji so bili pravilno zloženi Julijini čevlji in nogavice ter prazna nočna posoda.³¹

Preiskovalni sodnik je v zapisniku posebej poudaril, da je bilo stanovanje zgledno urejeno, čisto in pospravljeno, kar je veljalo tudi za kuhinjo in shrambo: *“Celo miza pri postelji Julije Ganusov, na kateri se nahaja več toaletnih predmetov in dragocenosti, je v najlepšem redu.”* Kazalo je, da je Vasilij Černjenko dobro počistil za seboj sledi umorov, a je pozabil na svoje hlače, kjer so svež madež krvi na desnem kolenu in dva madeža na njegovem stegnu uperjali prst krivde vanj.³²

³⁰ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Skica stanovanja družine Ganusov in postavitev hiš v neposredni okolici Ganusovega stanovanja, Ljutomer, 9. 7. 1923.

³¹ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Okrajno sodišče Ljutomer, Zapisnik preiskovalnega sodnika, 7. 7. 1923.

³² Prav tam.

Glavna osumljenca

Vasilij Černjenko je 7. julija 1923 ob 9.30 stopil pred sodnika Ivana Tratnika, ki je na ljutomerskem okrajnem sodišču vodil vsa zaslišanja v zadevi. Sluga je v svojo interpretacijo dogajanja očitno močno verjel, saj je sobotno jutro, 7. julija 1923, pričakal v stanovanju z dvema truploma v zadnji sobi. Kaj se je pravzaprav tisto noč dogajalo v njegovi glavi? S kakšnim namenom je vstopil v spalnico zakoncev Ganusov? Se je hotel polastiti Julijinega telesa iz maščevanja, ker ni želela prekiniti intimnega prijateljevanja z mladim Ivanom Ovčarovom? Morda pa se je iz istega razloga že v svoji postelji odločil, da bo prekinil njeno življenje. Mogoče je, da je od poskusa posilstva odstopil, ko se je Julija silovito upirala. Dejstvo, da je imela mesečno perilo, ga najbrž ne bi odvrnilo od namere. In Rostko? Fant mu je bil pri srcu, težko verjetno je, da bi ga želel umoriti. Če se je namenil posiliti njegovo mater, je morda upal, da bo Julija zaradi sina molče pretrpela dogodek, Rostko pa bo spolno nasilstvo prespal. Ker je mati silovito kričala in je prebudila tudi Rostka, je še najverjetneje, da je otrok postal stranska žrtev Černjenkovega osnovnega namena, pa naj je bil ta posilstvo ali umor.

Izpoved Vasilija Černjenka se je v času sodnega procesa proti njemu pogosto in hitro spreminjala ter jo je spretno prilagajal (večinoma obremenilnim) izpovedim prič. Vseskozi je vztrajal pri tem, da je nedolžen, četudi so dokazi odločno govorili proti njemu. Četudi se je niz njegovih pripovedi o poteku dogodkov neposredno pred umorom izkazal za izmišljotino, je indikativen za osvetlitev življenja družine Ganusov, saj kaže številne podrobnosti, situacije in dialoge, ki so se osumljencu brez dvoma zdeli možni, zamisljivi v običajnem družinskem vsakdanjiku in zato ubranljivi pred sodiščem. Ne gre pač pozabiti, da se je tragična zgodba, ki je vznemirila ljutomersko okolico, dogajala pred več kot 90 leti in je za današ-

njega opazovalca kljub navidezni transparentnosti trdno zakodirana v pretekli čas vrednot, občutenj, misli in hotenj. Ni enostavnih zgodb za opisovalce preteklih ljudi in stvari.

Tridesetletni Ivan Ovčarov je podobno kot Aleksander Ganusov prihajal iz ukrajinskega Harkiva, bil je konjeniški kapetan s končano vojaško akademijo. V priporu v Ljutomeru je bil od Černjenka oddaljen le za zaporniško celico. V nasprotju s Černjenkom je bil močne in visoke postave, kostanjevih las in obrvi, sivih oči, zdravih zob, bledega obraza in ošiljenega nosu. Medtem ko je bil 7. julija 1923 prepeljan v tretjo celico pripora že ob šesti uri in trideset minut, se mu je Černjenko v prvi pridružil ob deveti uri. Ivan je prišel v pripor oblečen v zelene hlače in s kapo v isti barvi ter v beli suknji.³³

Jevgenija Mateševa in Gregorij Matešev

Zaradi tesne povezanosti z družino Ganusov sta bila za sodišče zlasti dragoceni priči zakonca Jevgenija Mateševa in njen soprog Gregorij, ki sta pred Okrajnim sodiščem v Ljutomeru pričala 8. julija 1923. Upati je bilo, da bosta povedala kar največ o odnosu med zakoncema Ganusov, med njima in Černjenkom in slednjič o odnosu vsakega posebej do Ivana Ovčarova. Družina Matešev je med 15. majem 1923 in 6. julijem 1923 začasno stanovala pri Ganusovih, v sobi, ki je ločila predsobo od spalnice zakoncev Ganusov. Julija Ganusova je bila torej na noč umora v stanovanju prvič sama s Černjenkom.³⁴

V soboto, 7. julija 1923, se je Černjenko pojavil na vratih Mateševih že ob peti uri in trideset minut. Tresel se je po vsem telesu in

³³ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Prevezemno poročilo – Ivan Ovčarov, Ljutomer, 7. 7. 1923; Prevezemno poročilo – Vasilij Černjenko, Ljutomer, 7. 7. 1923.

³⁴ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Zaslišba priče – Gregorij Matešev, 8. 8. 1923.

govoril: *“Jevgenija, pojdite in glejte, kaj se je pri nas zgodilo.”* Zbežal je proti stanovanju Ganusovih, Mateševa sta mu sledila. Skupaj so prispeli do zaprtih vrat spalnice in jih odprli. Ko je Jevgenija na tleh zagledala truplo Julije in na posteljno stranico obešenega Rostislava, je zbežala, moška pa sta vstopila v sobo. Černjenko se je držal za glavo in ponavljal besede, ki pa si jih Matešev zaradi razburjenosti ni natančno zapomnil: *“Kaj sem napravil”* ali *“kaj smo napravili”* ali *“kaj je on napravil”*.³⁵ Černjenko je na zaslišanju 24. julija 1923 priznal, da je po prihodu Jevgenije in Gregorija na prizorišče zločina zaklical: *“Kaj sem jaz storil!”*, a pojasnil, da je imel s tem v mislih svoje vmešavanje v odnos med Julijo in Ovčarovom, saj je sklepal, da bi bila Julija še živa, če bi ju prejšnji večer pustil *“popolnoma pri miru”*.³⁶ O Rostislavu ni rekel ničesar.

Gregorij Matešev je na sodišču povedal, da mu ni znano ozadje odnosa med Ganusovima, lahko pa je posredoval svoj vtis, da je bil Aleksander Ganusov ljubosumen na Ovčarova in je z njim *“precej hladno občeval”*, ker se je ta često pogovarjal in sprehajal z Julijo. Povedal je, da sta se zakonca zaradi Ovčarova pred približno štirinajstimi dnevi še posebej hudo sporekla, kar je bil razlog, da se je Julija odpeljala v Beograd. V jugoslovanski prestolnici je ostala okrog pet dni, nato se je Jevgenija Mateševa odpravila po njo.³⁷

Neverjetno zasanjane in zaledenele v preteklosti se zde pripovedi o odnosih, prežetih s čustvi, spletkami, prikrivanji in fatalizmi, o katerih so na sodišču drug za drugim razpredali vpleteni Rusi. Bile so toliko resnične, kolikor so bile hkrati sestavni del dikcije nekoga miselnega sveta, ki so ga prinesli s seboj. Černjenko je bil po

³⁵ Prav tam.

³⁶ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Zaslišanje obtoženca, Ljutomer, 24. 7. 1923.

³⁷ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Zaslišanje priče – Gregorij Matešev, 8. 8. 1923.

mnenju Mateševa zaljubljen v Julijo Ganusovo, v to je verjela tudi sama, zakoncema je večkrat pripovedovala, da jo sluga zasleduje.³⁸ Podobno kot vsi zaslišani je tudi Jevgenija Mateševa pred sodiščem prisegla, da bo odgovorila na vprašanja po svoji najboljši vednosti in ne bo ničesar zamolčala. Na sodišču ni povedala ničesar o Julijinem odnosu z možem, z Ovčarovom, s Černjenkom, ničesar, kar bi lahko po smrti očrnilo spomin na prijateljico.³⁹

Razpadanje Černjenkove zgodbe – zaslišanja prič

Med 11. in 13. julijem 1923 so bile na okrajnem sodišču zaslišane tudi druge priče, ki so močno obremenile Černjenkovo resnico. Tožilstvo je imelo vse več dokazov za oblikovanje obtožnice proti njemu. Kot posebno pomembno je sodišče razumelo pričanje ključavničarskega mojstra Ivana Kovačiča, ki je Ganusovega slugo dobro poznal, saj sta z Rostkom pogosto prihajala v njegovo delavnico, da ga je lahko deček opazoval pri delu. Kovačič je v soboto, 7. julija 1923, ob pol četrti uri zjutraj hodil mimo Vaupotičeve gostilne. Trg je bil prazen, zato ni bilo težko opaziti Vasilija, ki je ob vodnjaku polnil pločevinast čeber z vodo. S tem, ko je Kovačič pripetljaj opisal na sodišču, je postavil na laž slugovo trditev, da se je tisto sobotno jutro prebudil ob peti uri zjutraj.⁴⁰

Medtem ko je ljutomersko okrajno sodišče z vsakim novim pričanjem korak za korakom presenetljivo uspešno in ažurno sestavljalo natančen vrstni red dogodkov in umeščalo vloge osumljencev v njih, je za človeka 21. stoletja, ki bere pričevanja vpletenih, najdra-

³⁸ Prav tam.

³⁹ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Zaslišanje priče – Jevgenija Mateševa, 8. 8. 1923.

⁴⁰ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Dopis žandarmerijske stanice Ljutomer Okrajnemu sodišču Ljutomer, 10. 7. 1923; Zaslišba priče – Ivan Kovačič, Ljutomer, 12. 7. 1923.

gocenejša tista kot porcelan krhka obrobna pripoved, ki opisuje geste, značilna vedenja, navade ipd. ljudi, ki so sestavljali medosebne odnose miselnega sveta v letih po prvi svetovni vojni.

Izjemno obremenilno za Černjenka je bilo pričanje natakariče iz Vaupotičeve gostilne. Tudi ona je sodila med presenetljivo mlade ljudi, vključene v sodni proces proti Vasiliju Černjenku, ki kažejo obrise demografske slike v letih po prvi svetovni vojni. Osemindvajsetletna Alojzija (Lojzka) Pušenjak je bila med tistimi, ki so na noč umora iz Ganusovega stanovanja slišali presunljive krike ženske in jok otroka, ki je klical mamo. V petek, 6. julija 1923, je točno ob polnoči zaprla gostilno, še prej pa je v posebni sobi, ki je gledala na ulico, zaprla okno. V stanovanju na nasprotni strani ulice tedaj ni opazila nič posebnega, zdelo se ji je celo, da Ganusov dom ni bil razsvetljen. Preden je legla, je Lojzka odšla še v sobo bolnega "oficianta" (nižjega uradnika) Nemca, ki je bival v gostilni. Sedela je ob njegovi postelji, tedaj pa se je z druge strani ulice zaslišalo glasno kričanje ženske, ki ga je spremljal otroški jok. Četudi je kričanje trajalo okrog dvajset minut, Alojzija Pušenjak ni storila drugega, kot pol ure po polnoči legla v posteljo. Povedala je, da je bilo od takrat naprej na ulici vse tiho.⁴¹

Podobno kot nekatere druge priče je tudi 39-letna učiteljica Marija (Mara) Kocuvan na sodišču povsem prezrla dejstvo, da se ni z ničimer odzvala na hrup, ki so ga sestavljali kriki ženske, jok otroka in premetavanje pohištva. Nadučiteljica v dekliški šoli je prišla v Ljutomer šele novembra 1922 in je živela kot podnajemnica pri odvetniku Karolu Grossmanu, neposrednem sosеду stavbe, v kateri so živeli Ganusovi. Ko je tisto noč pristopila k oknu, je kmalu ugotovila, da prihaja hrup iz Ganusovega stanovanja. Po petnajstih minutah je vse potihnilo, ponovno se je oglasil otroški jok, a je v minuti ali dveh prenehal tudi ta.⁴²

⁴¹ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898-1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Zaslišba priče - Alojzija Pušenjak, 12. 7. 1923.

So bili Ljutomerčani vajeni kričanja Julije Ganusov v času njenih histeričnih izpadov ali pa je velika vojna ljudi naučila, da je treba poskrbeti le zase in svojo najožjo družino? Kot lahko slutimo iz izpovedi prič, so bili sicer zakonski prepiri s tepežem stalnica ljutomerskih noči. Neodzivnost očitvidcev na Julijine krike si je mogoče razlagati tudi z odporom domačinov do ruskih beguncev. Maja 1924 je mariborski *Tabor* pisal o bestialnem umoru dveh Rusov v Ljutomeru, ko je skupina moških in žensk do smrti kamenjala ruska begunca, ki sta domačinom odžirala delo na železnici. Nič ni pomagalo, da sta moška zavoljo svojih otrok in žene prosila krvnike za milost. Ena od napadalk naj bi moškega, ki je do smrti pretepen ležal na tleh, brcnila v glavo, rekoč: *“To imaš zdaj, prokleti Rus!”*⁴³

Ovčarov je bil 19. julija 1923 izpuščen iz pripora. Sodišču je moral obljubiti, da v času preiskave ne bo zapuščal doma in bo na voljo za dodatna poizvedovanja. Odškodnina za zapor mu ni bila dodeljena.⁴⁴ Edini osumljenec za umor Julije in Rostislava Ganusova je bil odtlej Černjenko. Ovčarov je 21. julija 1923 pri ljutomerskem okrajnem sodišču zaprosil, da mu dovoli preselitev v Ormož in zaposlitev pri tamkajšnji sekciji za gradnjo železniške proge Ormož–Ljutomer–Murska Sobota.⁴⁵

⁴² PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Zaslišba priče – Mara Kocuvan, 12. 7. 1923; Ljutomer, Murska Straža, 2. 11. 1922, 3.

⁴³ *T*, 5. 5. 1924, 2.

⁴⁴ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Zaslišba obdolženca – Ivan Ovčarov, 19. 7. 1923; Obtožnica državnega tožilstva v Mariboru proti Vasiliju Černjenku, 10. 9. 1923.

⁴⁵ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Dopis Okrajnega sodišča Ljutomer Okrožnemu sodišču Maribor, 21. 7. 1923; Dopis Okrajnega sodišča v Ljutomeru Sekciji za gradnje železnice Ormož – Murska Sobota, 25. 7. 1923; Dopis Okrajnega sodišča Ljutomer Orožniški stanici Ormož, 25. 7. 1923.

Obtožnica, glavna obravnava in razglasitev sodbe

Državno tožilstvo v Mariboru je 10. septembra 1923 na Okrožnem sodišču Maribor vložilo obtožnico proti Vasiliju Černjenku. Obtožen je bil, da je v noči na 7. julij 1923 z namenom usmrtitve zadavil Julijo in Rostislava Ganusova, s čimer je po 134. in 135./4 členu kazenskega zakonika zagrešil kaznivo dejanje umora, ki se je po 136. členu kazenskega zakonika kaznovalo s smrtjo na vešalih.⁴⁶ Glavna obravnava na mariborskem okrožnem kot porotnem sodišču je potekala 19. septembra 1923. Ivan Nikolajevič Ovčarov je bil pred poroto jasen: *“Nisem imel nikakega ljubavnega razmerja z Ganusovo, pač pa sem bil v navadnih družabnih stikih z Ganusovo družino.”*⁴⁷

Niti Černjenko niti njegov zagovornik nista dotlej predložila nobenih dokazov o duševnih boleznih obtoženega ali njegovih prednikov, zato je predsednik sodišča po tajnem posvetovanju zavrnil predlog zagovornika, da bi njegovega klienta pregledal psihiater in ocenil, ali je Černjenko dejanje umora izvršil v “stanju momentalne duševne defektnosti”. Preobrat v taktiki obrambe je bil obenem edini trenutek priznanja, da je Vasilij Černjenko zakrivil smrt Julije Ganusove in njenega sina, kajti obtoženi je svojo nedolžnost zagovarjal še neposredno, preden je bila k delu pozvana porota. Vprašanje, na katero je moral vsak od dvanajstih porotnikov odgovoriti z ‘da’ ali ‘ne’, se je glasilo: *“Je-li obtoženec Vasilij Černjenko kriv, da je v noči od 6. na 7. julij 1923 v Ljutomeru v namenu usmrtiti davil 26-letno Julijo Ganuš in njenega triletnega sinčka Rostislava Ganuš, vsled česar je nastopila smrt obeh?”* Kmalu je imelo sodišče na mizi dvanajst identičnih odgovorov. Porotniki so se strinjali, da je Vasilij

⁴⁶ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Obtožnica državnega tožilstva proti Vasiliju Černjenku, 10. 9. 1923.

⁴⁷ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Glavna obravnava zoper Vasilija Černjenka na Okrožnem kot porotnem sodišču Maribor, 19. 9. 1923.

Černjenko kriv umora Julije Ganusove in njenega sina.⁴⁸ V imenu njegovega veličanstva kralja je tako mariborsko okrožno kot potrotno sodišče pod predsedstvom višjega deželnega sodniškega svetnika Josipa Stergarja lahko Vasiliju Černjenku še isti dan izreklo sodbo – smrt na vešalih.⁴⁹

Pričanje Aleksandra Ganusova

Na glavni obravnavi pred mariborskim okrožnim sodiščem 19. septembra 1923 je Aleksander Ganusov končno nastopil kot priča. Njegovo pričanje je eno najdragocenejših, saj osvetli Julijino osebnost in odnose v družini iz prve roke. Ganusov je tako podal presenetljivo informacijo, da je bila Julija rojena grofica Tarnovska, aristokratsko vzgojena in izobrazena ženska, vajena udobja. Priznal je, da sta se z Julijo pogosto prepirala, saj se ni zmogla prilagoditi begunskemu položaju družine in je od njega zahtevala luksuz, ki ji ga ni mogel nuditi, kar je pri Juliji izzivalo histerične napade. Aleksander je potrdil epizodo z Julijinim odhodom v Beograd, vendar je kot razlog njenega odhoda navedel ženino jezo po izletu v Maribor, ko tam ni mogla kupiti vsega, kar si je želela. *“Trmasta kot je bila”*, ga je kar zapustila.⁵⁰

Ker je Aleksander omenjal nakupovalni izlet zakoncev v Maribor, je smiselno poudariti, da potovanje v Maribor za prebivalce Ljutomeru v tistem času ni bilo samoumevno, še manj pa preprosto. Pomurje je bilo po prvi svetovni vojni prometno osamljeno, železniške proge niso bile povezane med seboj in so vodile do nekdanjih gospodarskih in političnih centrov – Budimpešte in Gradca. Ena od

⁴⁸ Prav tam.

⁴⁹ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Sodba Vasiliju Černjenku v imenu Njegovega Veličanstva kralja, Maribor, 19. 9. 1923.

⁵⁰ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Pričanje Aleksandra Ganusova, 19. 9. 1923.

možnih poti v Maribor je bila tako pot z vlakom na relaciji Ljutomer-Radgona, kjer je bila pot prekinjena, saj je železniška proga Radgona-Špilje-Šentilj po Saintgermainski pogodbi pripadla Republiki Avstriji; jugoslovanski državljani so lahko progo sicer na podlagi istega sporazuma uporabljali, a so bili na potovanju množično deležni provokacij. Iz Šentilja v Maribor je bilo nato spet mogoče potovati z vlakom jugoslovanskih železnic. Druga možnost za potovanje iz Ljutomera v Maribor pa je bila pot v lastni organizaciji do Ormoža, od tam pa z vlakom preko Pragerskega v Maribor. Julija in Aleksander sta lahko v Maribor potovala tudi z avtom. V tem primeru sta morala biti kot redka avtomobilista na vsej makadamski poti močno opažena.⁵¹

Aleksander Ganusov je slugo opisal kot potuhnjenega, mrkega in žalostnega človeka, kar je z vdovcem soočeni Vasilij brž pojasnil kot posledico slabih vesti o lakoti v Rusiji, ki so jo prinašali časopisi, in stiske, o kateri mu je pisala žena, ki je doma preživljala petero otrok. Aleksander sicer Černjenka ni razumel kot človeka hitre jeze, prav nasprotno. Nato je dodal nekaj, česar sodišče gotovo ni pričakovalo od njega in je kazalo na to, da je uspel s psihiatričnim zdravljenjem preteklih mesecev skrpati razumsko razlago za to, kar se je zgodilo njegovi družini: "*Čutim, da je obtoženec umoril mojo ženo in otroka ravno radi njegove mirne in mrke narave.*"⁵²

Kraljevi dotik in pot v Lepoglavo

Potem ko je Vasilij Černjenko morda že odšteval dneve do svoje smrti, se je konec novembra 1924 zgodilo nekaj presenetljivega. Kot vsako leto pred praznikom zedinjenja 1. decembra je kralj Aleksander Karađorđević tudi leta 1924 razglasil pomilostitev ali omilitev

⁵¹ Rustja, 2001, 28.

⁵² PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898-1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Pričanje Aleksandra Ganusova, 19. 9. 1923.

kazni določenemu številu zapornikov. Tokrat se je na seznamu odrešenih znašel tudi Vasilij Černjenko. Z ukazom kralja je bila 30. novembra 1924 njegova kazen spremenjena v dosmrtno ječo, dopolnjeno s postom in temnico vsako leto 6. julija – na dan, ko sta umrla Julija in Rostislav.⁵³ Černjenkovi dnevi v mariborskih zaporih so se pričeli iztekati, 29. januarja 1925 je bil poslan na prestajanje dosmrtne zaporne kazni v kaznilnico v Lepoglavci.⁵⁴

Samo nekaj dni prej, 22. novembra 1924, je bila po težavnih zaključnih delih, opravljenih v veliki naglici, slovesno odprta železniška proga Ormož–Ljutomer–Murska Sobota. Njena vzpostavitev je bila v demokratskem strankarsko političnem jeziku (ob odsotnosti katoliške strankarske politike) razumljena kot velik korak h gospodarski, kulturni, politični, predvsem pa simbolni povezanosti tega obmejnega območja z državno matico.⁵⁵ Vlak, ki je prvič zapeljal proti Murski Soboti, so med številnimi zbranimi pozdravljali tudi ruski begunci, ki so gradili progo ter so sedaj zbranim delili kruh in sol ter jih pozdravljali z *“otožnimi ruskimi, na stepe spominjajočimi vzkliki”*: Hura, hura! Številnim govorcem se je pridružil minister za gozdove in rude Gregor Žerjav, čigar govor se je šibil pod težo državotvornega patosa: *“Če danes grmi mimo Ljutomera železni stroj, je to samo odmev železnega koraka, s katerim maršira mogočna Jugoslavija k svoji prelepi bodočnosti.”*⁵⁶ Inženirja Aleksandra Ganusova na slovesnosti ni omenjal nobeden od govorcev, pa tudi na banketu v Ljutomeru ne, četudi se je prometni

⁵³ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Dopis Stola sedmorice Okrožnemu sodišču Maribor o spremembi smrtne kazni v dosmrtno ječo za Vasilija Černjenka, 9. 12. 1924.

⁵⁴ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, Dopis rubežnika Kokala Okrajnemu sodišču Maribor, 6. 10. 1926.

⁵⁵ *J*, 22. 11. 1924, 3; *J*, 23. 11. 1924, 9; *J*, 23. 11. 1924, 10.

⁵⁶ *J*, 25. 11. 1924, 3.

minister Andra Stanić tam zahvalil ruskim beguncem za njihov prispevek k izgradnji proge.⁵⁷

Nedokončana zgodba

Kakšno je bilo življenje Aleksandra Ganusova potem, ko ga je po begunski usodi zadela še grozovita družinska tragedija? Je zmožel znova zaživeti v drugem kulturnem okolju? Si je morda celo ustvaril novo družino? In Julija, v tej pripovedi tako živa, pa vendar od začetka do konca mrtvo telo na policijski fotografiji? Zgolj njena nasilna smrt je omogočila, da lahko danes izvemo podrobnosti iz njenega življenja in življenja ljudi, s katerimi je vstopala v odnose. Kdo je bila v resnici? Kako je živela pred prihodom v Kraljevino SHS? Je bila res grofica Tarnovska, kakor je na zaslišanju v Mariboru navrgel njen soproj Aleksander Ganusov?

Še pred prvo svetovno vojno je tudi slovenske časopisne članke polnila kontroverzna podoba grofice Marije Tarnovske in beneški sodni proces iz leta 1910, ki je Tarnovsko zaradi vpletenosti v škandale s številnimi ljubimci in nazadnje v umor obsojal na zaporno kazen.⁵⁸ V času, ko se je pripetila družinska tragedija v Ljutomeru, je bila grofica Tarnovska že predmet literarnih podlistkov v slovenskih časopisih po knjigi italijanske pisateljice Annie Vivanti z naslovom *Kirke* in s podnaslovom *Roman Marije Tarnovske*; delo je izšlo leta 1912, v srbohrvaščino pa je bilo prevedeno leta 1918.⁵⁹ Aleksander je na sodišču govoril pod prisego, a vendar: si je izposodil razvpito ime, da bi ilustriral dekadentno gospostvo svoje žene?

Kje in kako sta končala Jevgenija in Gregorij Matešev, ki sta po umoru ostala v Ljutomeru, kjer ju je sleherni sprehod spominjal na

⁵⁷ *SN*, 25. 11. 1924, 3.

⁵⁸ *S*, 10. 9. 1907, 4; *ND*, 4. 11. 1910, 4.

⁵⁹ *LZ*, 1918.

umorjeno prijateljico in njenega sina? Gregorij se je sodišču do- sledno predstavljal kot geometer, vendar je Vasilij Černjenko svoji soprogi o njem pisal kot o polkovniku Mateševu.⁶⁰ Pa Ivan Ovčarov? Četudi ni bil neposredno kriv Julijine in Rostislavove smrti, mu je vpletenost v odnose vendarle nalagala breme, ki ga ni bilo mogoče sneti. Z Julijo sta si bila naklonjena, a se je njun položaj razlikoval – medtem ko je Julijin vrat krasila na verižico pripeta zlata ura, je moral sam za uro vpraševati kuharico. Ko je bila železniška proga Ormož-Ljutomer–Murska Sobota dograjena, niso imeli ne on ne zakonca Matešev razloga in sredstev ostati na tem slovenskem obrobju. Morda so skupaj z drugimi ruskimi begunci odšli v Francijo, kjer so podobno kot v Ljutomeru sodelovali pri gradnji železniškega omrežja.⁶¹

Po odhodu v Lepoglavo se v kazenskem spisu Okrožnega sodišča Maribor izgubi sled tudi za obsojencem Vasilijem Černjenkom. Po kakšnem ključu so bili izbrani zaporniki, ki jih je kralj Aleksander vsako leto pred praznikom zedinjenja pomilostil oz. jim omilil kazni? Kralj se je izobraževal v Rusiji in je bil na predboljševiški ruski svet intimno navezan – za Vasilija bi to utegnila biti olajševalna okoliščina. Zakaj je bil poslan na prestajanje kazni v Lepoglavo? Kaj se je z njim zgodilo med drugo svetovno vojno, ko je bil lepoglavski zapor preoblikovan v koncentracijsko taborišče? Se je pridružil ustašem v boju proti komunistom, kakor se je nekoč pridružil generalu Vranglu proti boljševikom? Morda pa je v zaporu umrl že pred začetkom druge svetovne vojne. Dokumentacija, ki bi mogla pojasniti vsaj nekatera od zastavljenih vprašanj, ne obstaja, saj ni preživela uničenja v času druge vojne.

⁶⁰ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, nedatirano pismo Vasilija Černjenka soprogi Olgi Stepanovni.

⁶¹ MS, 14. 11. 1924, 2.

Pred nami je čudovita nepopolna podoba, kajti kot zmeraj je tudi v tem primeru od preteklosti prevzetno pričakovati več, kot smo ji po naključju in stranskih poteh že uspeli iztrgati.

Bibliografija

DOLAR, J. (1995): *Spomini; v preddverju literature*, Maribor, Založba Obzorja.

FREUD, S. (2001): *Nelagodje v kulturi*, Ljubljana, Gyrus.

Ljubljanski zvon (LZ) (1918), Ljubljana, Nakladni zavod "Jug".

Jutro (J) (1923–1924), Ljubljana, Narodna tiskarna.

MIKUŽ, M. (1965): *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941*, Ljubljana, Mladinska knjiga.

Murska Straža (MS) (1923–1924), Gornja Radgona, Tiskarna Panonija.

Narodni dnevnik (ND) (1910), Celje, Zvezna tiskarna v Celju.

Pokrajinski arhiv Maribor, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 89523, AŠ 103, kazenski spis Vasilij Černjenko.

RUSTJA, A. (2002): "Železniška proga skozi Ljutomer", *Zgodovinski listi*, 28.

Soča (S) (1907), Gorica, Goriška tiskarna.

Slovenec (Sl) (1923–1924), Ljubljana, Konzorcij Slovenca.

Slovenski gospodar (SG) (1923–1924), Maribor, Tiskarna sv. Cirila.

Tabor (T) (1923–1924), Maribor, Tiskovna zadruga.